

วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาและการค้นคว้าเอกสาร บทความ และรายงานการวิจัยต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทและการปฏิบัติจริงของครูในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบทโดยตรงนั้นไม่มี และไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดได้ศึกษาหรือทำการวิจัยมาก่อน ฉะนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับบทบาทของครู บทบาทของโรงเรียนกับการพัฒนาชุมชน สาระสำคัญเกี่ยวกับโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของตามลำดับ ดังนี้

บทบาทของครู

นักการศึกษาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของครูไว้ในหนังสือ และบทความต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พ.ศ. 2498 ทานพุทธทาสภิกขุ ได้แสดงปาฐกถาพิเศษในการอบรมครูของกรมการฝึกหัดครู ครั้งแรก ณ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา ว่า "ครู คือผู้ที่ยกสถานะทางวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น การยกวิญญาณให้สูงขึ้นก็คือ การพัฒนาจิตใจ ยกกระชับจิตใจ ยกกระชับปัญญาของมนุษย์ให้สูงขึ้น เพื่อมนุษย์จะได้พัฒนาสิ่งที่มีอยู่รอบล้อมตนเองให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของตนได้ ¹

ในปี พ.ศ. 2514 สุจริต เพียรชอบ ² ได้เขียนบทความเรื่อง "บทบาทของครูในสังคม" สรุปได้ว่า ครูควรจะมีบทบาทดังต่อไปนี้

¹ สุจริต เพียรชอบ, "บทบาทของครูในสังคม," วารสารครุศาสตร์
1 : 4-5 (มิถุนายน - กรกฎาคม 2514): 108-117.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

1. ขบวนการในการให้การศึกษา โดยให้การศึกษาแก่นักเรียน ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรง และให้การศึกษาแก่ประชาชน ซึ่งสามารถทำได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2. ขบวนการในการอบรมศีลธรรมจรรยา โดยการอบรมนิสิตนักเรียน และเป็นแบบฉบับที่ดีแก่นักเรียน และ ประชาชน ทั้งในด้านความประพฤติ และการวางตนในต่าง ๆ

3. ขบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะทำได้ในเวลาสอนในชั้นเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ในโรงเรียน การนำนักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น และครูจะต้องทำหน้าที่เป็นทั้งผู้รักษา ถ่ายทอด และ พัฒนาวัฒนธรรม

4. ขบวนการในการรวมกิจกรรมของชุมชน เพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชนที่ตนเป็นสมาชิก

5. ขบวนการในการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน

6. ขบวนการในการศึกษา วิจัย และ วิเคราะห์สังคม ซึ่งผลจากการศึกษาและ วิจัยจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านการจัดหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตร การสอน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน รวมทั้งการปรับตัวครูเองให้เข้ากับสภาพสังคมนั้น ๆ

7. ขบวนการในการสร้าง และ รักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งความสัมพันธ์อันดีนี้จะก่อให้เกิด ความช่วยเหลือ การให้บริการซึ่งกันและกัน ครูสามารถให้บริการที่มีอยู่ในชุมชน ในด้านเอกสารอุปกรณ์วัสดุทัศนศึกษา วิทยากร การสัมภาษณ์ การศึกษานอกสถานที่ หรือ ทัศนศึกษา

8. ขบวนการในการปฏิรูปสังคม เมื่อพบจุดอ่อน หรือข้อบกพร่องของสังคม

ในปี 2522 สุจริต เพ็ญรชอม¹ ได้เขียนบทความเรื่อง "บทบาทครูในการพัฒนาประเทศ" โดยอ้างอิงถึงบทความเรื่อง "บทบาทของครูในสังคม" โดยเพิ่มบทบาทที่ครูจะต้องทำขึ้นในด้าน

¹ สุจริต เพ็ญรชอม, "บทบาทครูในการพัฒนาประเทศ," วารสารครุศาสตร์

1. บทบาทในการพัฒนาสังคม เมื่อเข้าไปอยู่ในชุมชนใดก็พยายามพัฒนาชุมชนนั้น โดยการศึกษาชุมชนอย่างถ่องแท้ และ ทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนอื่น ๆ

2. บทบาทในการแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยการเป็นผู้ประสานงานระหว่างประชาชนกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และ ให้ความรู้แก่นักเรียนและประชาชนในชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

ในปี 2525 ชนิตา รัชพลเมือง¹ ได้เขียนเอกสารประกอบการเรียนวิชาการศึกษากับการพัฒนาชุมชน สรุปได้ว่า ในปัจจุบันโรงเรียนไม่เพียงแต่เป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ต้องมีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นที่โรงเรียนตั้งอยู่ ครูจะต้องรับผิดชอบงานพัฒนาชุมชน และ จะต้องทำภารกิจเพิ่มขึ้นอีกอย่างน้อย 3 ด้าน คือ

1. ทำหน้าที่เป็นนักนวก
2. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาชุมชนหรือผู้ทำงานบูรณะชุมชน
3. ทำหน้าที่เป็นสื่อการเปลี่ยนแปลง (change agent)

ในต่างประเทศก็มีผู้ที่เขียนถึงบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

ในปี 1962 National Commission on Teacher Education and Professional Standards² ในสหรัฐอเมริกา ได้รายงานการประชุมหลักสูตร

¹ ชนิตา รัชพลเมือง, "บทบาทของครูต่อการพัฒนาชุมชน" (เอกสารประกอบการบรรยายวิชา การศึกษากับการพัฒนาชุมชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 99. (อัครสำเนา)

² National Commission on Teacher Education and Professional Standards, "What You Should Know About New Horizon "NCTEPS' S Reports, NEA. Washington D.C., 1962 อ้างถึงใน สุภรณ์ ศรีพหล, "การผลิตครูชั้นอาชีพ" วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 2 (กันยายน 2515): 12-16.

การฝึกหัดครู และกำหนดมาตรฐานของบุคคลที่จะเป็นครูไว้ดังนี้

1. ต้องมีความรู้
2. มีทักษะ และ ความรู้เฉพาะในการประกอบอาชีพ
3. มีความสามารถในการตัดสินใจ ได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล ปฏิบัติภารกิจ

ในขอบเขตอย่างรับผิดชอบ ในการปฏิบัตินั้น

4. ให้บริการแก่สังคม มีใจทำตามความต้องการ หรือ ผลประโยชน์ส่วนตัว
5. ร่วมมือกับผู้มีอาชีพเดียวกันในการปรับปรุง และบังคับใช้มาตรฐานของอาชีพให้สูงขึ้น
6. ประกอบอาชีพเต็มเวลา
7. ค้นคว้าหาความรู้ และ ทักษะใหม่ๆ เสมอ

ในปี ค.ศ. 1971 โคล เอส เบรมเบค ¹ (Cole S. Brembeck) ได้เขียนหนังสือชื่อ " Social Foundation of Education" มีความตอนหนึ่ง กล่าวถึงบทบาทของครูในชุมชน สรุปว่าครูจะมีบทบาทต่อสังคม และชุมชนในฐานะที่เป็นผู้นำของชุมชน และมีส่วนรวมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

ในปีเดียวกัน เจมส์ อี ไวแกนด ² (James E. Weigand) ได้เขียนหนังสือชื่อ "Developing Teacher Competencies" กล่าวถึงครูที่มีสมรรถภาพในข้อหนึ่งว่า ควรจะมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เช่น เคารพในคุณค่าของแต่ละบุคคล และร่วมมือในกิจการของชุมชน

¹ Cole S. Brembeck, Social Foundation of Education (New York: John Wiley and Sons, Inc., 1971), pp. 447-481.

² James E. Weigand, Developing Teacher Competencies (New Jersey: Prentice-Hall, 1971), pp. 313-315.

จากบทความและข้อเขียนที่ได้กล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทที่สำคัญของครู คือ บทบาทในด้านการสอน ซึ่งมีแนวโน้มที่จะเป็นไปในแนวที่ครูมิใช่เป็นผู้ที่ถ่ายทอดความรู้แต่อย่างเดียว ครูจะต้องมีบทบาทอื่น ๆ เช่น บทบาทต่อสังคมและชุมชน โดยการให้บริการและช่วยเหลือพัฒนาชุมชนและสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่อีกด้วย ครูจึงเปรียบเสมือนเป็นผู้นำชุมชนด้วย ดังนั้น ครูจึงสมควรที่จะเข้าใจในบทบาทของตนและมีความรู้ด้านการพัฒนาชุมชนด้วย

บทบาทของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชน และควรจะเป็นความริเริ่มของประชาชนเองด้วย¹ เพื่อปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการปกครองระบอบประชาธิปไตยของชุมชนให้เจริญยิ่งขึ้น จึงมีหลักในการดำเนินงานดังนี้²

1. ปลุกฝังอุดมการณ์ให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในการช่วยตนเอง ความร่วมมือช่วยเหลือกันในทางสร้างความเจริญให้กับชุมชนของตน
2. ให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม และ ใช้สถาบันต่าง ๆ เพื่อฝึกสอนการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกำหนดความต้องการ วางแผนการดำเนินงาน เพื่อสนองความต้องการของชุมชนด้วยตนเอง
4. ให้ประชาชนรู้จักเสียสละและอาสาสมัคร เพื่อช่วยชุมชนในด้านความมั่นคง ความปลอดภัย และบริการสังคม

¹ สุวิทย์ ยี่งวรพันธุ์, พัฒนาชนบทในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์-ส่วนท้องถิ่น, 2512), หน้า 3.

² ไพรทัศน์ เคชะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), หน้า 70.

5. พัฒนาคุณภาพของประชาชนทุกเพศทุกวัย โดยเน้นเด็กก่อนวัยเรียน เยาวชน และ สตรี

6. ให้ประชาชนรู้จักใช้วิทยาการ และทรัพยากรที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตของตน เพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

7. ให้ประชาชนปรับปรุงและสร้างเสริมสาธารณสมบัติต่าง ๆ โดยเน้นปัจจัยในการผลิตทางด้านเกษตรกรรม

8. พัฒนากลุ่มอาชีพต่าง ๆ ให้สามารถรับผิดชอบด้านการผลิต เงินทุน และการตลาด เพื่อเตรียมการไปสู่ระบบสหกรณ์ต่อไป

จะเห็นว่า ในการพัฒนาชุมชนที่จะประสบความสำเร็จได้ นั่นคือ การทำให้ประชาชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันเสียก่อน คราวใดที่ประชาชนในชุมชนยังแตกแยกไม่รวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันแล้ว การพัฒนาชุมชนย่อมไม่มีทางสำเร็จ¹ โรงเรียนมีบทบาทที่จะขจัดความแตกแยกและสร้างความร่วมมือในชุมชนได้ และจุดประสงค์หลักของโรงเรียนมัธยมชุมชนคือ การพัฒนาชุมชนในบริเวณที่โรงเรียนตั้งอยู่ โรงเรียนเป็นแหล่งพัฒนาความรู้และพัฒนาอาชีพ สามารถกระตุ้นให้ประชาชนมีความริเริ่ม เกิดความต้องการในสิ่งที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต เกิดการรวมกลุ่ม เกิดพลังในการทำงานและฝึกหัดการดำเนินงานแบบประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกันก็ฝึกให้ประชาชนรู้จักใช้ความคิดแลงเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ทั้งยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นโรงเรียนจะต้องเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน และนำการเปลี่ยนแปลงที่ดีมาสู่ชุมชน² โรงเรียนมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนดังนี้

¹ พิสน บุนนาคพันธ์ุ, การสร้างพลังชุมชนโดยชบวนการพัฒนาชุมชน

(กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2517), หน้า 148.

² เจษฎา แซมประเสริฐ, "แนวทางการจัดการศึกษาอาชีพอิสระในโรงเรียน

มัธยมศึกษาระดับตำบล" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 27.

1. วิธีเชื่อม (Unified Approach) เป็นวิธีที่ต้องการปรับปรุงการศึกษาให้ แก่ผู้ใหญ่เป็นสำคัญโดยทางอ้อม ซึ่งใช้เด็กเป็นตัวเชื่อม หรือเป็นสื่อกลางที่จะนำความรู้ ความคิดเห็นและทัศนคติต่าง ๆ ที่ได้รับจากทางโรงเรียนไปถ่ายทอดให้แก่ผู้ใหญ่ของคนที่ บ้าน โรงเรียนมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาท้องถิ่นอย่างไร ก็ควรจัดหลักสูตรให้ สนองความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ แล้วถ่ายทอดความรู้ให้แก่เด็ก เด็กจะเป็นผู้ที่ได้รับ ความรู้นั้นโดยตรง ต่อจากนั้นเด็กจะนำความรู้ที่ตนได้รับซึ่งเกิดจากศรัทธา และเห็นคุณค่า ของความรู้นั้นไปถ่ายทอดให้แก่ผู้ใหญ่ที่บ้านที่เล็กละน้อย ซึ่งอาจต้องใช้ระยะเวลาาน จนกระทั่งเป็นที่ยอมรับ และเห็นดีเห็นชอบของผู้ใหญ่ก็จะปฏิบัติตาม ผู้ใหญ่ก็จะนำเอาความ รู้และทัศนคติต่าง ๆ ที่ตนได้รับจากเด็กไปเผยแพร่ต่อกันไป¹

2. วิธีคู่ (Dual and Double Approach) วิธีนี้เป็นการจัดโรงเรียนเพื่อเป็น ศูนย์กลางของชุมชน โดยให้เด็กและผู้ใหญ่ได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของโรงเรียนโดย ทั่วถึงกัน ทั้งกิจกรรมภายในหลักสูตรและกิจกรรมพิเศษตามที่โรงเรียนได้จัดขึ้น ซึ่ง โรงเรียนที่อยู่ในโครงการมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) กำลังดำเนินการอยู่ หลักการ สำคัญก็คือ ต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นนั้นได้รู้จักช่วยตนเองเป็นสำคัญ คณะครูจากโรงเรียน ควรเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ ให้ขอคิดเห็นและเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนตาม โอกาสสมควร เช่น การซุกดลกูกดลอง ซุกบอน้ำ การสร้างสะพาน การทำถนน เป็นต้น รวมทั้งการจัดโครงการสอนวิชาชีพ และวิชาสามัญให้แก่ผู้ใหญ่ในชนบทด้วย²

เมื่อบทบาทของโรงเรียนเปลี่ยนไป ครูซึ่งเป็นบุคลากรที่สำคัญก็มีบทบาทเพิ่มขึ้น จากการสอนโดยมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้วย นักวิชาการ และหน่วยงานหลายฝ่ายที่ เกี่ยวข้องได้มีการประชุมปรึกษาหารือ และเห็นพ้องต้องกันว่า การที่จะปรับปรุงโรงเรียน ให้เป็นโรงเรียนที่ช่วยพัฒนาชุมชนได้นั้น ก็นับว่าเป็นการพัฒนาประเทศได้เป็นอย่างดีคืออีกทางหนึ่ง

¹ สมทรง เขมะวิชานูวัตติ, การศึกษากับการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทวีกิจ, 2521), หน้า 98-99.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 100.

ในปี พ.ศ. 2505 กระทรวงมหาดไทย จึงจัดตั้งโรงเรียนชุมชนระดับประถมศึกษาขึ้น ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการระบุเป็นลายลักษณ์อักษรให้โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน เพราะในสมัยก่อนที่จะมีการศึกษาแบบเป็นทางการ (Formal Education) ระเบียบปฏิบัติที่ทำหน้าที่อบรม สั่งสอน หรือ ครูที่สอนอยู่ในวัดจะใช้วัดเป็นศูนย์รวมของประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่ ชาวบ้านจะมาที่วัดเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา หรือจัดงานฉลองต่าง ๆ วัดจะเป็นสถานที่ที่ประชาชนมาพบปะกันตลอดจนเป็นที่ส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้ บางครั้งพระหรือครูก็ออกไปช่วยพัฒนาท้องถิ่น โดยการร่วมแรงร่วมใจกันสร้างถนน สร้างสะพาน าลา ร่วมกับประชาชน ซึ่งวิธีดำเนินงานก็คล้ายคลึงกับโรงเรียนชุมชน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้ระบุลักษณะสำคัญของโรงเรียนชุมชนที่สำคัญได้แก่ ¹

1. เป็นโรงเรียนเพื่อประชาชนทุกเพศ ทุกวัย สอนให้มีความรู้ในด้านวิชาการ และมีทักษะในการประกอบอาชีพ การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การรักษาสุขภาพอนามัย เพื่อการกินคืออยู่ที่ของประชาชนในท้องถิ่นด้วย
2. เป็นโรงเรียนที่ให้ประชาชนในท้องถิ่น รับบริการได้ทั้งกลางวันและกลางคืน ตามโอกาสอันสมควร
3. ประชาชนสามารถให้บริการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียน โดยถือว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ
4. กิจกรรมทางการศึกษาที่โรงเรียนชุมชน หรือทางราชการจัดขึ้น ส่วนใหญ่ สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนั้น
5. การเรียนการสอน และเนื้อหาวิชาที่จะสอนในโรงเรียนชุมชน จะเน้นหนักเกี่ยวกับปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น
6. ครูและประชาชนในท้องถิ่นร่วมกันดำเนินงานของโรงเรียนชุมชน โดยยึดหลักการดำเนินงานตามระบอบประชาธิปไตย

¹ เจนวิทย์ สิทธิคำรงค์, "โครงการปรับปรุงโรงเรียนประชาบาลเป็นโรงเรียนชุมชน" สารประชาชน 9 (26 พฤศจิกายน 2515), หน้า 20.

นำทรัพย์สิน จันทรหอม และ สนั่น อินทรประเสริฐ ไก่กล่าวถึงหน้าที่ของโรงเรียนชุมชนไว้ในเอกสารการบรรยาย หมายเลข 3 ว่า หน้าที่ของโรงเรียนชุมชน นอกจากจะมีหน้าที่ตามที่กล่าวไว้ในหน้าที่ของโรงเรียนทั่วไป และ หน้าที่ของโรงเรียนประถมศึกษาแล้ว ควรจะมีหน้าที่ดังต่อไปนี้คือ

1. มีหน้าที่สอนให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ รัฐบาลการปฏิบัติคนในรัฐาที่เป็นพลเมืองดี รัฐบาลเศรษฐศาสตร์อันดีงามของสังคม
2. มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการปรับปรุงชีวิตชุมชน
3. ชุมชนทั้งหลายทั้งชุมชนไปจนถึงในเมือง ต้องใช้โรงเรียนเป็นเครื่องมือปรับปรุงชีวิตของประชาชน
4. จัดหลักสูตรตามความต้องการของชุมชน และควรเปลี่ยนแปลงไปตามที่ชุมชนต้องการเสมอ
5. มีหน้าที่เป็นศูนย์กลางของผู้ใหญ่ และ คนหนุ่มสาวที่จะทำงานร่วมกันเพื่อหาทางขจัดปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน
6. มีหน้าที่สอนให้ประชาชน รู้จักวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ตามที่ประชาชนต้องการ" ¹

เมื่อโรงเรียนชุมชนดำเนินงานมาได้ถึงปี พ.ศ. 2524 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ประเมินโครงการ สรุปได้ว่า ผลการปฏิบัติงานในด้านการพัฒนาชุมชนยังกระทำได้น้อยมาก กิจกรรมส่วนใหญ่ของโรงเรียนชุมชนยังคงวนเวียนอยู่ภายในโรงเรียน มิได้ก้าวไปสู่ชุมชน โดยให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งการประเมินโครงการได้สรุปปัญหาตามลำดับจากมากไปน้อยดังนี้

¹ นำทรัพย์สิน จันทรหอม และ สนั่น อินทรประเสริฐ, "แนวทางการบริหารโรงเรียน" เอกสารประกอบการบรรยายในการสัมมนาปลัดจังหวัด ระหว่างวันที่ 11-16 พฤษภาคม 2515. หน้า 8.

1. ขาดบุคลากรด้านอาชีพต่าง ๆ
2. ขาดงบประมาณ
3. คณะครูและผู้บริหารไม่เข้าใจหลักการ ไม่รวมมือ
4. ปัญหาด้านเศรษฐกิจของประชาชน
5. ขาดการสนับสนุนจากหน่วยเหนือ
6. ขาดอุปกรณ์ อาคาร กิจกรรมที่ีเค้นพอที่จะบริการได้
7. ไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
8. ผู้นำท้องถิ่นไม่ร่วมมือ
9. ผู้บริหารต้องเสียสละมาก
10. ในชุมชนนั้นมีโรงเรียนช่วยบริการท้องถิ่นหลายโรง
11. โรงเรียนอยู่ห่างไกลหมู่บ้านมาก

ในปัจจุบันนี้ โครงการโรงเรียนชุมชนได้สิ้นสุดไปแล้ว แต่โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงถือว่าเป็นโรงเรียนชุมชน แต่ทางสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาไม่มีงบประมาณที่จะสนับสนุน เป็นเหตุให้โรงเรียนประถมศึกษาไม่สามารถที่จะทำหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนได้ เพราะงบประมาณของโรงเรียนก็มีจำกัด ไม่มีงบประมาณเหลือพอที่จะจัดกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะครูต้องทำหน้าที่สอนหนังสือ และมีปัญหาในการทำงานมาก ส่วนโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มีหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนเช่นเดียวกัน โดยเริ่มมาจากปัญหาการเพิ่มของประชากร ยังผลกระทบกระเทือนต่อการประกอบอาชีพของประชากรก่อให้เกิดปัญหาคนว่างงานมากขึ้น เมื่อเรียนจบมาแล้วไม่มีงานทำต้องหางานเรียนต่อให้สูงขึ้นเพื่อจะได้มีงานทำ เมื่อจบชั้นสูงก็ยิ่งแย่งงานในระดับต่าง ๆ มากขึ้นอีก เป็นระบบลูกโซ่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งคณะผู้เชี่ยวชาญเนสโกที่มาสำรวจการศึกษาในประเทศไทย ในปี 2494 สันนิษฐานว่าเป็นเพราะหลักสูตร และการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาไม่ยืดหยุ่นพอ จึงมีแนวความคิดการจัดการศึกษาแบบประสมเกิดขึ้นในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อปรับปรุงคุณภาพทางวิชาการให้สูงขึ้น

2. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเจริญเติบโตไปตามความสามารถ ความสนใจ และความถนัดตามธรรมชาติ แต่ละบุคคลให้มากที่สุด
3. เพื่อวางพื้นฐานทางอาชีพให้แก่เด็กได้ยึดไว้เป็นหลักสำหรับประกอบอาชีพ
4. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีอุปนิสัยอันดีงาม อันเป็นอุปนิสัยและคุณลักษณะที่สำคัญในการส่งเสริมการประกอบอาชีพ
5. เพื่อสร้างกำลังคนให้ตรงกับแผนพัฒนาการศึกษา และเศรษฐกิจของประเทศไทยในขณะนั้น

หลักสูตรที่ใช้กับโครงการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม (คมส.) เรียกว่าหลักสูตร คมส. ซึ่งเป็นหลักสูตรที่สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล มีวิชาบังคับที่มีพื้นฐานทางด้านวิชาสามัญ และมีวิชาเลือกทั้งที่เป็นวิชาสามัญ และ วิชาศิลปปฏิบัติ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สำรวจความสนใจความถนัด และ ความสามารถของตนในชั้น ม.ศ. 1 และเลือกเรียนได้ในชั้น ม.ศ. 2 และ ม.ศ. 3 โดยได้รับการแนะนำให้เลือกเรียนวิชาที่จะเป็นประโยชน์และเหมาะสมแก่ตนเองมากที่สุด จากการใช้หลักสูตร คมส. ดังกล่าว ปรากฏว่า ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ต่อจากโครงการนี้ กรมสามัญศึกษา จึงได้จัดตั้งโครงการพัฒนาโรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค (คมภ.) ขึ้นเพื่อรับผิดชอบการศึกษา โรงเรียนมัธยมในส่วนภูมิภาค โดยใช้หลักสูตร คมส. แต่ไม่เปิดกว้างเท่าโครงการพัฒนาการศึกษาโรงเรียนมัธยมแบบประสม (คมส.) คือจะเปิดวิชาเรียนได้ตามจำนวนและความพร้อมของบุคลากรที่มีอยู่ในโรงเรียน จากการประเมินผลก็ยังปรากฏว่า ประสบความสำเร็จเช่นกัน ถึงแม้ว่าทั้ง คมส. และ คมภ. จะเป็นการเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงทางด้านหลักสูตร ยังไม่มีการพัฒนาชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ทั้ง 2 โครงการก็เป็นแนวคิดพื้นฐานของการจัดการศึกษา เพื่อการพัฒนาชุมชนได้ เพราะจากการดำเนินงานของ คมส. และ คมภ. นั้นทำให้ โรงเรียนในส่วนภูมิภาคในโครงการมีความพร้อมทางด้านอาคารเรียน โรงฝึกงาน รวมทั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ และเป็นการแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนที่จบหลักสูตรแล้วไม่ได้ศึกษาต่อ ในการประกอบอาชีพส่วนตัว หรือทำงานตามความถนัดที่เรียนมา ซึ่งการแก้ปัญหาคอนว้างงานก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาชุมชนได้

การจัดโรงเรียนมัธยมศึกษาที่มีแนวโน้มในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชน ได้ริเริ่มในกรมสามัญศึกษา โดยหน่วยศึกษานิเทศก์ และ กองการมัธยมศึกษา ซึ่งหน่วยศึกษานิเทศก์ได้เริ่มโครงการทดลองส่งเสริมการสอนวิชาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบล โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางบริการชุมชนทั้งทางด้านวิชาการและวิชาชีพ ในการสอนวิชาชีพได้เน้นความต้องการของแต่ละท้องถิ่น เพื่อนักเรียนจะได้นำความรู้ไปพัฒนาท้องถิ่นได้ และขณะเดียวกันให้ชุมชนมีบทบาทร่วมพัฒนาโรงเรียนด้วย ได้ดำเนินงานในปี 2519 จำนวน 4 โรงเรียน ปี 2520 จำนวน 5 โรงเรียน สิ้นสุดในปีงบประมาณ 2523 และ 2524 ตามลำดับ ต่อมากองการมัธยมศึกษาได้เริ่มโครงการทดลองโรงเรียนมัธยมชุมชนขึ้นบ้าง โดยมีวัตถุประสงค์ทำนองเดียวกัน 9 โรงเรียน เมื่อปี 2521 จากการประเมินผล พบว่านักเรียนที่จบหลักสูตรไม่มีผู้ใดว่างงานเลย ขณะนี้สำนักงานโครงการพิเศษได้ดำเนินโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ซึ่งจะสิ้นสุดโครงการในปี 2527

สาระสำคัญเกี่ยวกับโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.)

แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) ได้เน้นการกระจายบริการสังคมไปสู่ชนบท โดยมุ่งเน้นในด้านการศึกษา การพัฒนาสาธารณสุข อาหาร และโภชนาการและการสังคม

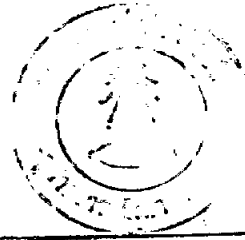
กระทรวงศึกษาธิการในฐานะที่เป็นหน่วยงานของรัฐ ซึ่งจะต้องให้การสนับสนุนและดำเนินงานจัดการศึกษาให้ตรงกันนโยบาย และเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงได้กำหนดแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5 ขึ้นเพื่อให้สอดคล้องและได้มองเห็นความสำคัญในการที่จะนำเอาประโยชน์ของโรงเรียนมัธยมที่มีอยู่ในส่วนภูมิภาค ซึ่งส่วนใหญ่จะมีไปถึงระดับตำบลมาช่วยในงานพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพราะโรงเรียนเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีอาคารสถานที่อุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดจนบุคลากร ที่มีคุณวุฒิพร้อมกว่าหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในตำบล กระทรวงศึกษาธิการจึงได้

มอบหมายให้สำนักงานโครงการพิเศษ (สคส.) ทำหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงานโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) โดยเริ่มดำเนินการในปีงบประมาณ 2523 (พ.ศ. 2522) และสิ้นสุดโครงการในปี 2527 โดยได้รับความช่วยเหลือด้านทางการเงินจากธนาคารโลกตามโครงการเงินยืม I.D.A. (International Development Association) เพื่อพัฒนาและปรับปรุงโรงเรียนมัธยมประจำตำบลที่คัดเลือกไว้ 42 โรงเรียน ในภาคต่าง ๆ ของประเทศโดยแบ่งรุ่นการดำเนินงานเป็น 3 รุ่น ๆ ละ 14 โรงเรียนดังนี้

รุ่นที่ 1 จะเน้นหนักในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ที่	โรงเรียน	อำเภอ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1.	พรเจริญวิทยา	พรเจริญ	หนองคาย	44
2.	ห้วยแก่งพิทยาการ	กุมภวาปี	อุดรธานี	36
3.	ประชารัฐวิทยาเสริม	พระยืน	ขอนแก่น	35
4.	แวงพิทยาคม	สว่างแดนดิน	สกลนคร	52
5.	หนองสูงสามัคคี	คำชะอี	นครพนม	50
6.	ห้วยผึ้งพิทยา	กุฉินารายณ์	กาฬสินธุ์	54
7.	นาคูนประชาสรรค์	นาคูน	มหาสารคาม	80
8.	หนองหมื่นถ่านวิทยา	อาจสามารถ	ร้อยเอ็ด	56
9.	คอวัง	คอวัง	ยโสธร	108
10.	ชานุมานวิทยาคม	ชานุมาน	อุบลราชธานี	48
11.	คอนสารวิทยาคม	คอนสาร	ชัยภูมิ	54
12.	พนมรุ้ง	นางรอง	บุรีรัมย์	62
13.	สำโรงทาบวิทยาคม	สำโรงทาบ	สุรินทร์	62
14.	บึงบูรพ์	บึงบูรพ์	ศรีสะเกษ	42

รูปที่ 2 จะเน้นหนักในภาคเหนือและภาคกลาง

ที่	โรงเรียน	อำเภอ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1.	ทาสีวิทยา	ทาสี	เลย	44
2.	ศรีเทพประชาสรรค์	ศรีเทพ	เพชรบูรณ์	46
3.	บ้านโคกพิทยาศึกษา	พิชัย	อุตรดิตถ์	50
4.	เขาทราย	ตะพานหิน	พิจิตร	60
5.	ไทรงามพิทยาคม	ไทรงาม	กำแพงเพชร	40
6.	บางกระทุ่มพิทยาคม	บางกระทุ่ม	พิษณุโลก	47
7.	สามเงาพิทยาคม	สามเงา	ตาก	41
8.	ศรีนคร	ศรีนคร	สุโขทัย	50
9.	ถิ่นโอภาสวิทยา	เมือง	แพร่	43
10.	น่านอย	น่านอย	น่าน	50
11.	พากกวานพิทยาคม	เมือง	พะเยา	63
12.	ไพศาลพิทยาคม	ไพศาล	นครสวรรค์	74
13.	แสวงหาพิทยาคม	แสวงหา	อ่างทอง	67
14.	บุญนาคพิทยาคม	สรรพยา	ชัยนาท	35

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 3 จะเน้นหนักในภาคใต้

ที่	โรงเรียน	อำเภอ	จังหวัด	เนื้อที่ (ไร่)
1.	มวกเหล็กวิทยา	มวกเหล็ก	สระบุรี	35
2.	ชุมพวงศึกษา	ชุมพวง	นครราชสีมา	107
3.	ปลวกแดงพิทยาคม	ปลวกแดง	ระยอง	50
4.	พนมทวนชนูปถัมภ์	พนมทวน	กาญจนบุรี	187
5.	บางลี่วิทยา	สองพี่น้อง	สุพรรณบุรี	46
6.	สามร้อยยอดวิทยาคม	ปราณบุรี	ประจวบคีรีขันธ์	38
7.	คลองปางวิทยาคม	ห้วยยอด	ตรัง	100
8.	กระบุรีวิทยา	กระบุรี	ระนอง	35
9.	ทับนูนวิทยา	ทับนูน	พังงา	150
10.	เหนือคลองประชานุรักษ์	เมือง	กระบี่	37
11.	พรหมคีรีพิทยาคม	พรหมคีรี	นครศรีธรรมราช	38
12.	ควนกาหลงวิทยาคม	ควนกาหลง	สตูล	130
13.	ราชบุรีรังสฤษดิ์	โคกโพธิ์	ปัตตานี	35
14.	บาเจาะ	บาเจาะ	นราธิวาส	22

ที่มา : เอกสารโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.)

สำนักงานโครงการพิเศษ (สคส.) กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

วัตถุประสงค์ของโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท

วัตถุประสงค์

1. ให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญ วิชาอาชีพที่สามารถสนองความแตกต่างของบุคคล และสนองวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ให้โรงเรียนสามารถให้บริการด้านอาคาร สถานที่อุปกรณ์ และเป็นแหล่งวิชาการแก่ชุมชน ตลอดจนเป็นแหล่งกลางในการให้ความร่วมมือกับต่าง ๆ ระหว่างโรงเรียนและชุมชนได้

เป้าหมาย

ในการพัฒนาโรงเรียนดังกล่าว กรมสามัญศึกษามุ่งให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในดำน

ก. อาคารเรียน อาคารประกอบ บ้านพักครู ภารโรง และปรับปรุงบริเวณ

ข. เครื่องมืออุปกรณ์การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ รวมทั้งครุภัณฑ์ประกอบห้อง

การพัฒนาดังกล่าวจะเป็นผลให้โรงเรียน สามารถรับนักเรียนเพิ่มขึ้นได้ทั้งสิ้น เมื่อสิ้นสุดโครงการ จำนวน 13,000 คน

ขั้นตอนและวิธีดำเนินงานของโครงการ

1. แบ่งการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาโรงเรียน มพช. เป็น 3 รุ่น ๆ ละ 14 โรงเรียน รวมเป็น 42 โรงเรียน ในเวลา 5 ปี

2. โครงการนี้ เป็นโครงการเงินยืมจากธนาคารโลกคิดเป็นเงินลงทุนทั้งโครงการประมาณ 273 ล้านบาท โดยฝ่ายไทยจ่ายสมทบ 170 ล้านบาท ธนาคารโลกให้ยืมประมาณ 103 ล้านบาท

3. จะดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียน โรงฝึกงาน บ้านพักครู บ้านพักภารโรง ปรับปรุงบริเวณให้แก่โรงเรียนในโครงการตามความจำเป็น ซึ่งได้สำรวจแล้ว โดยทำการก่อสร้างโรงเรียนรุ่นที่ 1 ประมาณปลายปีงบประมาณ 2523 และรุ่นต่อไปในปีถัดไปตามลำดับ

4. สำนักงานโครงการพิเศษ (สคส.) รับผิดชอบการดำเนินการเพื่อการก่อสร้าง จัดหา จัดซื้อครุภัณฑ์ เครื่องมือและอุปกรณ์ การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ เพื่อให้โรงเรียนได้จัดสอนตามหลักสูตร 2521 โคสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพดีขึ้น

5. จะจัดให้มีการสัมมนาฝึกอบรมผู้บริหารโรงเรียนให้เข้าใจนโยบายปรัชญาหลักสูตร และขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการเป็นระยะ ๆ ในขณะที่โรงเรียนอยู่ในโครงการ ขณะเดียวกันก็จะมีการประชุมสัมมนา และให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการแขนงต่าง ๆ แก่ครูผู้สอน และหัวหน้าหน่วยงานในโรงเรียนเหล่านั้น

6. สำนักงานโครงการพิเศษ (สคส.) จะเป็นผู้จัดหางบประมาณดำเนินการโรงเรียนในโครงการตั้งแต่ปีงบประมาณ 2523 เป็นต้นไป จนถึงสิ้นสุดโครงการ

7. จะมีการตรวจเยี่ยม เพื่อให้ความช่วยเหลือหรือพิจารณาแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน ระหว่างสำนักงานโครงการและโรงเรียนในโครงการ

8. จะมีการติดตามผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ และประเมินผลงานเมื่อสิ้นสุดโครงการ

ลักษณะสำคัญของโรงเรียน มพช.

1. เกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียนเข้าอยู่ในโครงการ มพช.

โรงเรียน มพช. ในโครงการทั้งหมด คัดเลือกจากโรงเรียนมัธยมประจำตำบลขนาดใหญ่ และอำเภอขนาดเล็ก โดยใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. เป็นโรงเรียนซึ่งเมื่อพัฒนาเต็มรูปแบบแล้ว จะมีชั้นเรียนไม่ต่ำกว่าแบบ 3-3-3 และ ไม่ต่ำกว่า 7-7-7¹

2. อยู่ในท้องถิ่นที่ไม่มีแหล่งวิชาการอื่นใดที่กำลังดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนตั้งอยู่

3. มีเนื้อที่อย่างน้อย 35 ไร่ขึ้นไป และเหมาะแก่การพัฒนาตามแผน

4. สภาพทั่วไปของโรงเรียนเหมาะสม และมีแนวโน้มที่จะอำนวยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อความสัมพันธ์และการพัฒนา

¹ จำนวนห้องเรียนของชั้นมัธยมปีที่ 1-2-3.

2. ช่วยส่งเสริม และสนับสนุนให้กิจการของโรงเรียนบรรลุเป้าหมาย
3. เสริมสร้างความสามัคคีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร ซึ่ง องค์การ เช่นนี้ประเทศไทยในสมัยก่อนที่มีกระทรวงมหาดไทย รับผิดชอบ รับผิดชอบ รับจัดการ ศึกษาเบื้องต้นภายในท้องที่ ก็ได้ตั้งกรรมการตำบลขึ้นทุกตำบล ๆ ละ 3 คน ประกอบด้วย กำนัน หรือ หัวหน้าตำบล แพทย์ประจำตำบล และเจ้าอธิการวัดในท้องที่¹ เข้ามา มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องที่นั้นเช่นกัน

3. หลักสูตรการเรียนการสอน

เนื่องจากโรงเรียนโครงการ มพช. เป็นโรงเรียนขนาดเล็กอยู่ในชนบท หน้าที่ของโรงเรียนนอกจากจะจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น 2521 แล้ว ยังมีหน้าที่ที่จะร่วมมือและพัฒนาชุมชน ดังนั้นการจัดการจัดการเรียนการสอนด้าน วิชาการและอาชีพ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำนักงานโครงการพิเศษ จะต้องจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์ บุคลากรให้โรงเรียนสามารถทำการสอนได้กว้างขวาง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

4. บทบาทของโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.)

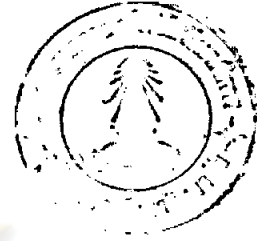
กรมสามัญศึกษา ได้กำหนดบทบาทของโรงเรียน มพช. ในเรื่องเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และการบริการชุมชนไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้โรงเรียน มพช. ในโครงการยึดถือเป็นแนวปฏิบัติดังนี้²

¹ ดวงเดือน ทิศาลบุตร, ประวัติการศึกษาไทย (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 60.

² เรื่อง เจริญชัย, "แนวโน้มของการมัธยมศึกษาของประเทศไทย," โครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) (สำนักโครงการพิเศษ กรมสามัญศึกษา 2524), หน้า 7-9.

1. สอนและอบรมนักเรียน
2. สอนประชาชน
3. บริการชุมชน

หน้าที่ทั้ง 3 ข้อมีรายละเอียดดังนี้

1. สอนและอบรมนักเรียน

- 1.1 ให้เป็นพลเมืองดี
- 1.2 ให้มีพื้นฐานทางวิชาการที่จะศึกษาต่อ
- 1.3 ให้มีทัศนคติ ลักษณะนิสัย ทักษะและความรู้ความเข้าใจในด้านอาชีพ
- 1.4 ให้มีความรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชน เริ่มด้วย
 - 1.4.1 พัฒนาโรงเรียน บำรุงรักษาอาคาร บริเวณ ทรัพย์สินและอุปกรณ์
 - 1.4.2 พัฒนาบ้านของตนเอง
 - 1.4.3 พัฒนาชุมชน เช่น พัฒนาที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน แหล่งน้ำ สวน

2. สอนประชาชน ใน 4 ด้านคือ

- 2.1 ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ เช่น
 - ก. ร่วมกับกรมการศึกษานอกโรงเรียน จัดกลุ่มสนใจ การศึกษาเบ็ดเสร็จ ระดับต่าง ๆ อาชีพพระยะสั้น
 - ข. ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย กรมส่งเสริมการเกษตร จัดทั้งในและนอกสถานที่ และเคลื่อนที่

2.2 ปลุกฝังให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อเยาวชน ร่วมกับทางโรงเรียน โดย

- ก. ร่วมมือกับสมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมศิษย์เก่า ฯลฯ
- ข. ร่วมมือกับสถาบันต่าง ๆ เช่น วัด โรงพยาบาล ตำรวจ ฯลฯ
- ค. ประชุมชี้แจงขอความร่วมมือจากผู้ปกครอง
- ง. อาศัยสื่อมวลชนต่าง ๆ

จ. ใหญ่ปกครองรวมในกิจกรรมของโรงเรียน

2.3 ปลุกฝังประชาชนให้เกิดความรับผิดชอบต่อชุมชน

- ก. เชิญชวนให้ประชาชนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชนของโรงเรียน
- ข. จัดทัศนศึกษาหาคุณโครงการพัฒนาท้องถิ่นในที่อื่น ๆ

2.4 ปลุกฝังให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี

- ก. ให้ข่าวสารของทางราชการ กฎหมาย ฯลฯ
- ข. จัดกิจกรรมทั้งในและนอกโรงเรียน
- ค. ส่งเสริมเผยแพร่พลเมืองดีตัวอย่าง

3. บริการชุมชน 5 ประการคือ

3.1 ด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ

- ก. จัดสหกรณ์ร้านค้า
- ข. จัดตลาดนัดจำหน่ายผลผลิต
- ค. ติดต่อแหล่งจำหน่ายผลผลิตให้ประชาชน
- ง. ผลิต จัดหาหรือแนะนำแหล่งผลิตปุ๋ย เชื้อเห็ด พันธุ์ปลา
- จ. ให้ยืมวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในการประกอบอาชีพ
- ฉ. จัดหน่วยสาธิต หรือบริการในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียน เช่น

บริการ รักษาโรคสัตว์ ตอนสัตว์

3.2 ด้านสุขภาพอนามัย

- ก. บริการเอกสารและอุปกรณ์ในการวางแผนครอบครัว
- ข. บริการด้านการป้องกันโรคติดต่อ เช่น ปลูกฝี ฉีดวัคซีน
- ค. บริการนำสะอาด
- ง. ด้านสุขาภิบาล เช่น จัดกิจกรรมนักเรียนอาสาสมัครในการปรับปรุง

และการพัฒนาสุขาภิบาลของชุมชน

- จ. บริการยาสามัญประจำบ้าน และการปฐมพยาบาล
- ฉ. จัดหาบริการเพื่อส่งเคราะห์ผู้ป่วย

3.3 คานวัฒนธรรม

เพลงพื้นเมือง

ก. ทำประวัติท้องถิ่น บุคคลสำคัญ ปุชนิยมสถาน ประเพณี นิทาน และ

ข. จัดพิพิธภัณฑ์ นิทรรศการ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ค. จัดให้มีดนตรี และการละเล่นพื้นเมืองและศิลปประจำชาติ

ง. จัดบริการอุปกรณ์ในพิธีต่าง ๆ

จ. จัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ ของท้องถิ่น

3.4 คานันทนาการ

ก. ให้ใช้สถานที่และอุปกรณ์ในการเล่นกีฬา

ข. จัดสถานที่พักผ่อน สนามเด็กเล่น

ค. ให้ใช้สถานที่ในการจัดงานต่าง ๆ

ง. จัดดนตรีและการละเล่นรวมกิจกรรมของท้องถิ่น

จ. จัดอบรมการเล่นดนตรี ขี่ม้า ร้อง หอนรำ และ กีฬา

3.5 คานเผยแพร่ข่าวสาร

ก. จัดทำป้ายประกาศ

ข. แจกมานักเรียน

ค. ทำเอกสาร

ง. ประชุมชี้แจง

จ. กระจายเสียงทั้งในและนอกโรงเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) และบทบาทของครูมัธยมศึกษาพอจะรวบรวมได้ดังนี้

ในปี 2523 วรรณี ทองดี¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบถึง ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของบุคลากร ในโรงเรียน มพช. รุ่น 1, รุ่น 2, รุ่น 3 เกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ กับ ประชากรครูในโรงเรียน มพช. ในแต่ละรุ่น รุ่นละ 7 โรงเรียน รวมเป็น 21 โรงเรียน ตัวอย่าง ประชากรครู จำนวน 273 คน นำข้อมูลมาคำนวณหาการอยละ และการจัดลำดับ โดยใช้ The Kendall Coefficient of Concordance (W) ในการหาค่าความสัมพันธ์ หรือความสอดคล้องของการจัดอันดับ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของบุคลากรในโรงเรียน มพช. ทั้ง 3 รุ่นเกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน และโรงเรียน มพช. ทั้ง 3 รุ่น ยังไม่พร้อมที่จะให้บริการแก่ชุมชน ทั้งนี้เนื่องมาจาก

1. งบประมาณที่จะใช้สนับสนุนโครงการที่จะออกไปช่วยพัฒนาชุมชน
2. ความไม่พร้อมของครูที่จะออกปฏิบัติงาน ด้านพัฒนาชุมชน เพราะ
 - ก. ขาดความรู้พื้นฐานในการปฏิบัติงานด้านพัฒนาชุมชน
 - ข. ขาดความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาท และหน้าที่ของโรงเรียนในการพัฒนาชุมชน
 - ค. ขาดบุคคลที่จะช่วยในการแสวงหาและปรับใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน
 - ง. ขาดบุคคลที่จะช่วยรณรงค์งานเพื่อชุมชน (Community Campaign)
 - จ. ขาดการประสานสัมพันธ์โครงการ และ กิจกรรมในการพัฒนาชุมชน

¹วรรณี ทองดี "ศึกษาเปรียบเทียบถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของบุคลากร ในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท รุ่น 1 รุ่น 2 รุ่น 3 เกี่ยวกับการใช้โรงเรียนเพื่อการพัฒนาชุมชน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), หน้า 128-129.

จ. ชาติผู้นำกลุ่ม (Organizer) ที่จะทำหน้าที่ในการรวมบุคลากร
ในโรงเรียนเข้ามาทำงานร่วมกัน และนำให้กลุ่มรู้จักการดำเนินงาน
อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการติดตามผลงาน (Follow-up)
และการประเมินผล (Evaluation)

ในปีเดียวกันนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี¹
ได้ประเมินโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ซึ่งเป็นการสำรวจแบบ
Cross Sectional Survey โดยใช้ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และ แบบสำรวจ
(Check List) กับ ครูใหญ่ ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ผู้ปกครองนักเรียน
และผู้นำชุมชน ของโรงเรียนที่อยู่ในโครงการ 5 โรงเรียน และ นอกโครงการ 5
โรงเรียน นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความแตกต่างระหว่างค่ามัธยฐานและค่ามัธยฐานเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐาน ทดสอบความแตกต่างของมัธยฐานเลขคณิต โดยวิธี ที (t-test) และค่า
สัมประสิทธิ์แห่งความสอดคล้อง ซึ่งสรุปผลการประเมินว่า กิจกรรมของโรงเรียน มพช.
ที่ชุมชนพอใจมากที่สุดคือ กิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย ชุมชนของโรงเรียน มพช. ให้
ความร่วมมือดีกว่าชุมชนของโรงเรียนนอกโครงการ กิจกรรมที่ชุมชนต้องการให้จัดเพิ่มมาก
ขึ้น คือ การบริการด้านความรู้ทั่วไปและอาชีพ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ส่งเสริมการเกษตร
ส่วนกิจกรรมด้านอื่น ๆ นั้นมีความต้องการรองลงมาได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย และวัฒนธรรม
นอกจากนี้ยังพบว่า ความต้องการของชุมชนในบางสิ่งเกินกำลังที่โรงเรียนจะจัดขึ้นได้ ปัญหา
ในด้านการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของโรงเรียนคือ ด้านบุคลากร และ ด้านการเงิน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน กอ.น. แผนงานการศึกษา รายงาน
การประเมินปฏิบัติการผู้บริหารโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.). 23-25 มิถุนายน
2525 คม.ป.ป., ม.ป.ท.๖ หน้า 73-74.

ในปี 2524 กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ¹ ได้รายงานการประเมินผลโครงการโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ตัวอย่างประชากรที่ศึกษาคือโรงเรียนที่มีอยู่ในโครงการทดลองส่งเสริมการสอนวิชาชีพระดับมัธยมศึกษาในระดับตำบลของหน่วยศึกษานิเทศก์ และโรงเรียนที่อยู่ในโครงการทดลองโรงเรียนมัธยมชุมชนของกองกรมสามัญศึกษา รวมทั้งสิ้น 15 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสำรวจข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามผู้บริหารการศึกษา แบบรายงานการศึกษา และแบบรายงานงบประมาณของฝ่ายสถิติวิเคราะห์ และ วิจัย กองแผนงาน กรมสามัญศึกษา ซึ่งสรุปได้ว่า ในการดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ ปรากฏว่าโรงเรียนประสบปัญหาและอุปสรรคคือ ขาดพาหนะในการเดินทาง ขาดแคลนอุปกรณ์ที่มีคุณภาพในการสอนวิชาชีพแก่ประชาชน ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความชำนาญในวิชาชีพอย่างแท้จริง และประสบปัญหาทางการเงินเพื่อใช้เป็นค่าซื้อวัสดุสิ้นเปลืองที่จำเป็นต่อการดำเนินงาน และเป็นค่าตอบแทน

ในปี พ.ศ. 2524 มารศรี รัตนกันทา² ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชน โดยใช้แบบสอบถามกับประชากรครูสังคมศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 8 จังหวัดละ 3 โรงเรียน รวมเป็น 24 โรงเรียน จำนวนตัวอย่างประชากรครู 285 คน นำข้อมูลมาคำนวณหาค่าร้อยละ ค่ามัธยิมเลขคณิต และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของไทย

¹ กรมสามัญศึกษา, กรม. กองแผนงาน, รายงานการประเมินผล โครงการโรงเรียนมัธยมศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น (กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา, 2524), หน้า 52.

² มารศรี รัตนกันทา, "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของตนในการพัฒนาชุมชน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิตศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 100.

เป็นปัญหาของบุคคลในชุมชนนั้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงต้องให้ประชาชนในชุมชนนั้นเป็นหลัก ในการดำเนินงานร่วมกับทางราชการ วิธีการแก้ปัญหาที่ตรงจุดคือ การให้การศึกษาที่ถูกต้องแก่ประชาชน ทั้งทางการศึกษาในระบบ และ นอกกระบบโรงเรียน และการที่ครูสามารถเข้าไปพัฒนาชุมชนให้ได้ผลเต็มขั้นนั้นควรจะต้องลดชั่วโมงการสอนของครูให้น้อยลง เพื่อครูจะได้มีเวลาช่วยเหลือสังคมภายนอกมากขึ้น ครูสามารถที่จะช่วยพัฒนาชุมชนได้หลายทางที่สำคัญที่สุดคือ ทางด้านการศึกษา การพัฒนาจิตใจ การให้คำปรึกษาแก่ชุมชน อุปสรรคที่ทำให้ครูไม่สามารถมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนมากได้แก่ หนึ่งเวลาและโอกาสได้ยาก ขาดการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชา และหน่วยราชการ ขาดกำลังเงิน และปัญหาจากตัวครูเอง คือ มีภาระรับผิดชอบที่มากเกินไป ขาดความรู้ความสามารถที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาชุมชน และ ครูไม่ใช่นักคิดที่มีภูมิความรู้เดิมอยู่ในท้องถิ่นนั้น ทำให้เกิดปัญหาเรื่องภาษา

ปีเดียวกันนี้ เจษฎา แหม่มประเสริฐ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาอาชีพอิสระ ในโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบล โดยการเข้าไปอยู่ในโรงเรียนตัวอย่าง 4 โรงเรียน และเก็บข้อมูลโดย การสัมภาษณ์ และการสังเกตจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง 4 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้บริหารโรงเรียน กลุ่มครูที่สอนวิชาชีพ กลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และกลุ่มผู้ปกครองนักเรียนที่ประกอบอาชีพอิสระ และนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดอันดับความถี่จากสูงไปต่ำ และการวิเคราะห์เชิงบรรยาย พบว่า ด้านการบริหารงานบุคคลนั้นยังขาดแคลนครูสอนวิชาชีพ ครูที่จบวิชาชีพทางการศึกษาจะมีประสบการณ์และความชำนาญในงานอาชีพน้อยกว่าครูที่จบมาจากสายอาชีพโดยตรง ทำให้การสอนวิชาชีพยังไม่ได้ผลเต็มที่ ครูมีชั่วโมงสอนมากคือสัปดาห์ละ 17 - 18 คาบ และยังมีงานพิเศษต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนมอบหมายให้ทำอีก เช่น งานธุรการ งานแนะแนว งานทะเบียนนักเรียน ฯลฯ

¹ เจษฎา แหม่มประเสริฐ, "แนวทางการจัดการศึกษาอาชีพอิสระในโรงเรียนมัธยมศึกษาระดับตำบล", หน้า 98-99.

การวิจัยของต่างประเทศ

นายทูลานี (Mkhize Thulani) ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Leadership Role of Black Community School Principles in South Africa มหาวิทยาลัย Pittsburgh ในปี ค.ศ. 1980 โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ศึกษาลักษณะการศึกษาชุมชน และโรงเรียนชุมชนในสหรัฐอเมริกา และในแอฟริกาใต้
2. ศึกษาลักษณะครู และนักบริหารโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในโรงเรียนชุมชนของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อจะนำไปปรับปรุงใช้ในโรงเรียนชุมชนของประเทศแอฟริกาใต้

ผลการวิจัยพบว่า

1. หลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนชุมชนควรจะมีการพัฒนาจากรากฐานความต้องการของชุมชน
2. โรงเรียนชุมชนควรใช้ประโยชน์จากแหล่งชุมชนในทุกด้านเท่าที่เป็นได้
3. โรงเรียนชุมชนควรร่วมกับประชาชนในการที่ดำเนินงานพัฒนาชุมชน
4. โรงเรียนชุมชนควรคำนึงถึงการพัฒนารูปแบบชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น
5. โรงเรียนชุมชนควรเปิดบริการแก่ประชาชนโดยไม่กำหนด อายุ เวลา
6. อาคาร สถานที่ อุปกรณ์ และสนามเด็กเล่น ควรให้บริการให้เพียงพอ
7. ความรับผิดชอบของครู และนักบริหารการศึกษา สรุปได้ดังนี้
 - 7.1 ปรับปรุงและควบคุมการยกระดับการศึกษา ปรับปรุงชุมชนโดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยไม่กำหนดอายุ และเวลาของการบริการ

¹ Mkhize Thulani, "The Leadership Role of Black Community School Principles in South Africa," Dissertation Abstracts International V.42 No.8 (February 1982): 3372-A.

- 7.2 ศึกษาความต้องการของชุมชน ในการจัดกิจกรรมพัฒนาชนบท
- 7.3 ประสานงานร่วมกับชุมชน หน่วยงานของรัฐและเอกชน
- 7.4 ปรับปรุงและใช้ประโยชน์จากอาสาสมัครในด้านการจัดกิจกรรม
- 7.5 กระตุ้นให้ชุมชนช่วยตนเอง พัฒนาตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง

โดยครู และนักบริหารการศึกษา เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ

โดยที่ครูควรจะทราบถึงความต้องการของชุมชน และ ใช้ประโยชน์จากคณะกรรมการโรงเรียน หรือผู้นำชุมชนอื่น ๆ และครูควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดความสำนึกและความชำนาญอย่างถ่องแท้ในเรื่องของโรงเรียนและชุมชนของตน

จากวรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่า มีการศึกษาถึงลักษณะของโรงเรียน คุณสมบัติของครูในโรงเรียนมัธยมที่จะช่วยพัฒนาชนบท ตลอดจนการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของครู ยังไม่มีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าเป็นเช่นใด ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะวิจัยถึงความต้องการในบทบาทของครูในโรงเรียนมัธยมเพื่อพัฒนาชนบท (มพช.) ว่ามีความต้องการในกิจกรรมที่โรงเรียนจัดขึ้นอย่างไร โดยผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นสอดคล้องกัน และ กิจกรรมที่ครูมีความคิดเห็นในบทบาทของตนแตกต่างกันมาก ตลอดจนจะศึกษาถึงปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูว่ามีปัญหาใดที่สำคัญมากน้อยเพียงใด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย